

Bónis Péter egyetemi tanársegéd,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Jogtörténeti és Jogelméleti Tanszék

Az ausztriai polgári törvénykönyv és polgári jogunk (Az ABGB jelentősége és hatása a magyar bírói gyakorlatra és jogfelfogásra)

A két évszázados történelemre visszatekintő ausztriai polgári törvénykönyvnek sok egymástól eltérő szimbolikus jelentése van. Közép-Európa több államában hatályos volt ez a kódex még a Monarchia felbomlása után is.¹ A birodalom, a monarchia részét képező területeken különféleképpen viszonyultak az ausztriai polgári törvénykönyvhöz, az Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch a birodalmat alkotó népcsoportok számára különbözőt jelentett. A XIX. század elején megalkotott ausztriai polgári törvénykönyv az Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch Magyarországon az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverése után, az önkényuralom korszakában egy évtizedig, 1853 és 1861 között volt hatályban.² A történelmi körülményekből következően hazánkban az ausztriai polgári törvénykönyv elsősorban az octrojált jog, és a felülről kényszerített, erőszakos modernizáció jelképe, szimbóluma volt. Hogy mit szimbolizált az ausztriai polgári törvénykönyv a magyarok számára, Deák Ferenc szavai jól megvilágítják. „Az idegen hatalom nélkülünk rendezte azon viszonyokat, melyeket az 1848-diki alapon magunknak kellett volna rendezni; nem csoda tehát, ha minden, mi ekképpen támadott, gyűlöletes lón, még azon részében is, mit talán mi magunk sem intéztünk

¹ Zlinszky János, *Österreichisches Recht in Ungarn. Österreichisches Recht in seinen Nachbarstaaten*, in *Schriftenreihe Niederösterreichische Juristische Gesellschaft* 74 (1999) 59-75.; Balogh Judit, *Österreichisches Recht in Ungarn und in Siebenbürgen. Westeuropäische Einflüsse auf die ungarische Zivilrechtskodifikation im 19-20. Jahrhundert*, in Martin Polaschek – Anita Ziegerhofer (Hrsg.): *Recht ohne Grenzen – Grenzen des Rechts* (Europäisches Forum Junger Rechtshistorikerinnen und Rechtshistoriker Graz, 1997) Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1998, 123-135.

² Harmathy Attila, *Die Entwicklung des ungarischen Privatrechts*, in Hamza Gábor (szerk.), *Hundert Jahre Bürgerliches Gesetzbuch. Entwicklung des Privatrechts im deutschen und mittel-osteuropäischen Sprachraum seit dem Inkrafttreten des BGB*, Budapest 2006, 56-66

volna máskép, gyűlöletes a hatalom miatt, mely azt behozta, s a mód miatt, mellyel a hatalom eljár.”³

1860 októberében a császár elrendelte a vármegyerendszer helyreállítását, és Apponyi György elnöklete alatt a magyar igazságszolgáltatás felett tartandó tanácskozást hívott össze. Mivel a törvénykezés is a megyei önkormányzatnak volt a része, a visszaállított vármegyék hevesen követelték a régi bíróságok és a régi jog helyreállítását. A vármegyék átkérték a törvénykezési iratokat a bíróságoktól, amelyeket persze ezek vonakodtak kiadni. Erre a megyék azzal feleltek, hogy eltiltották tisztviselőiket az eddigi törvényszékek határozatainak végrehajtásától. Emellett a vármegyék különféleképpen értelmezték a régi magyar törvények visszaállítását is. Némelyik vármegye még a telekkönyvi intézményt sem ismerte el, csak az 1848. évi 21. törvénycikk által elrendelt betáblázást, mások pedig a magyar törvényt visszahatólag alkalmazták az ausztriai törvények hatálya alatt keletkezett jogviszonyokra. Elképzelhető tehát, hogy az anarchia és a zűrzavar mennyire fenyegette a forgalom biztonságát.⁴

A rend helyreállítása az Apponyi György elnöklete alatt összeülő értekezletnek volt a feladata, amelyen Deák Ferencnek jelentős szerepe és befolyása volt.⁵ Deák szerint ugyan el kell törölni az önkényuralom alatt hatálybaléptetett ausztriai jogot, de az értekezlet nem helyezkedhet a magyar törvények visszaállításának egyszerű álláspontjára, mivel a magyar törvényt minden változtatás nélkül visszaállítani nem lehet, és gyakran nincs is mit visszaállítani. Ha pedig nincs mit visszaállítani, akkor a kialakult joghézagot be kell tölteni, akár az ausztriai polgári törvénykönyv részleges hatálybantartásával is.

Deák beszédeinek éle elsősorban az ősiség ellen irányult. Deák élénken tiltakozott az ellen, hogy a régi magyar törvények visszaállítása címén az 1848-as vívmányokat is megsemmisítsék: „S mert a mit az 1848-diki törvényhozás határozottan kimondott, hogy tudniillik az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján dolgoztassék ki a polgári törvénykönyv, azt a közbejött események miatt nem a magyar minisztérium, hanem a törvénytelen kormány hajtotta végre: én magát az 1848-ban kivívott elvet is ellökjem vagy feláldozzam?”

Deák másik érve a magánjogi jogviszonyok megzavarásának veszélye volt. Deák rámutatott arra, hogy „a lefolyt 12 év alatt behozott telekkönyvek képezik jelenleg

³ Deák Ferenc beszédei. Összegyűjtötte Kónyi Manó. 2. bőv. kiad. Budapest, 1903, II 583

⁴ Szladits, Deák Ferenc és mai magánjogunk, in *Jogtudományi Közöny* 38. évf. 42. sz. (1903) 348–351

⁵ Horváth Attila, *A magyar magánjog történetének alapjai*, Budapest 2006, 104

birtokviszonyainknak s hitelünknek alapját”, és hogy ezért „a telekkönyveket félrelökni nem volna tanácsos.” A telekkönyvek „rendes folytatását még csak felfüggeszteni sem lehet, mert azok vezetésében a szakadatlan folytonosság szükséges.”⁶ Ilyen érvek hatása alatt fogadták el az ausztriai telekkönyvi rendtartás és az ausztriai polgári törvénykönyv hozzá kapcsolódó dologi jogi rendelkezéseinek hatályát, illetőleg ezek folytatólagos hatályban tartását 1861-ben.

Voltak azonban a magánjognak olyan területei, amelyekben az 1861-ben egybehívott értekezlet nem sok iránymutatással szolgált. Ilyen volt mindenekelőtt a kötelmi jog. Biermann Mihály, nagyszebeni jogakadémiai tanár még 1884-ben is arról panaszkodik, hogy „a kereskedelmi törvénytől eltekintve, nem létezik magyar kötelmi jog. A kötelmek tág mezeje eddigelé gazzal és bozóttal sűrűn ellepett vadon, amelyben utakat vagy útjelzőken hiába keresnénk... Ily helyzetben ki-ki más expedienshez fordul: az egyik az ausztriai ptk., a másik a szász kódex nyomdokain törekszik előre haladni, a harmadik a Gemeines Recht-ben, a negyedik a kereskedelmi törvényben keres útmutatást, és ha mindez cserbenhagyja, a maga egyéni belátása után indul. Igen természetes, hogy ily körülmények között utjaik irányai és végpontjai is ritkán esnek össze.”⁷

Ezért merült fel már az 1870-es magyar jogászgyűlésen javaslatként az ausztriai polgári törvénykönyv ideiglenes újbóli hatálybaléptetése. Ezt a törekvést elsősorban Hódossy Imre neve fémjelezte.⁸ Szerinte az optk. alkalmas lenne a magyar magánjogi viszonyok szabályozására, annak csak kevés része szorul módosításra vagy átdolgozásra.

Az 1870-es években mások is az optk. mellett érveltek. A jogirodalmi sajtóban megjelent egy névtelen cikk, amely szerint kívánatos lenne az ausztriai ptk. legalább részleges átvétele, főként a polgári jognak azokon a területein, amelyek a régi magyar jogban is hiányosan voltak szabályozva. Azt a szerző is elismeri, hogy a házassági jogban nincsen szükség az ausztriai jog átvételére, hiszen a régi magyar magánjog e kérdésben kielégítően rendelkezik, de véleménye szerint a kötelmi jog általános és különös részében, illetőleg a dologi jogban szükség lenne legalább ideiglenesen az ausztriai ptk. recepciójára. Indokolná ezt az is, hogy a magyar bírók 1853 és 1861 között már kellően megismerték az ausztriai ptk.-t, és kialakítottak egy bírói gyakorlatot, amely bíróságaink gyakorlatában az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok után is alkalmazásban volt.

⁶ Deák Ferenc beszédei. Összegejtötte Kónyi Manó. 2. bőv. kiad. Budapest, 1903, II 583

⁷ Biermann Mihály, *Megjegyzések a magyar magánjogi törvénykönyv tervezetének a kötelmi jogot tárgyzó részére*, in *Magyar Igazságügy* 22.1 (1884) 1.

⁸ Hódossy Imre, *Indítvány az optk. ideiglenes visszaállítása tárgyában*. (Indítvány az I. magyar jogászgyűlésen), in *Themis* 10 (1870) 113.

A szerző említett érvei valószínűleg nem tükrözték vissza a magyar jogásztársadalom többségének érzéseit az ausztriai polgári törvénykönyvvvel szemben. Jól mutatja ezt az a tény is, hogy a szerző nem merte nevét adni a fent említett cikkhez, amely 1876-ban jelen meg névtelenül (X-Y monogrammal) a Jogtudományi Közlöny hasábjain.⁹

A cikkre Menyhárhth válaszolt egy évvel később a Jogtudományi Közlönyben. Véleménye szerint nincs szükség az ausztriai polgári törvénykönyv még ideiglenes és részleges recepciójára sem, mert egy közepszerű törvénykönyvről van szó, amelyet változtatás nélkül alkalmazni nem lehetne.¹⁰ Márpedig, ha úgymód módosítani kellene, akkor célszerűbb lenne egy önálló magyar törvénykönyvet összeállítani, nem pedig egy több évtizedes, szemléletében elavult polgári törvénykönyvet foltozgatni. Menyhárhth érvei valóban meggyőzőek, hiszen 1811-ben az ausztriai törvényhozó más gazdasági-társadalmi viszonyok közepette bocsátotta ki ezt a törvényt, hatvan évvel később pedig ezek a gazdasági viszonyok annyira megváltoztak, hogy előrevetítették egyes szabályok megváltoztatásának szükségességét.

Menyhárhth cikkéből is kikövetkeztethetően ekkor még bíztak a magyar jogászok abban, hogy a magyar polgári törvénykönyv további késlekedés nélkül megszülethet. Az egyes tervezetek azonban lassan készültek, és többségük szintén idegen jogi mintákat vett alapul. A bírói gyakorlat konzervatív maradt, és az ausztriai polgári törvénykönyvnek az önkényuralom ideje alatt meggyökeresedett szabályait a kötelmi jogban még akkor is követte, amikor azok már Ausztriában is elavultnak számítottak.¹¹

Ennek igazolására nem lehetne jobb példát keresni, mint az ausztriai polgári törvénykönyv 953. §-át. Elsőként azt vizsgáljuk, hogy miként érvényesült az ausztriai polgári jognak ez a szabálya a magyar bírói gyakorlatban, majd pedig rávilágítunk arra, hogy a XIX. század végén az ausztriai polgári törvénykönyvnek ez a szakasza mennyire nem elégítette ki a társadalmi-gazdasági élet szereplőinek igényeit, és mennyire nem állt összhangban ez a XIX. század elején megalkotott ausztriai jogi norma a XIX. század végi magyar gazdasági viszonyokkal.

Az ausztriai polgári törvénykönyv 953. §-a azok közé a szakaszok közé tartozik, amelyek jelentős befolyást gyakoroltak a magyar jogfelfogásra.¹² A 953. § szerint vissza lehet követelni mindazokat az ajándékokat, amelyekkel az ajándékozáskor már meglévő hitelezők

⁹ x-y, *Nyílt szó az optk. receptiójáért*, in *Jogtudományi Közlöny* 11 (1876) 475.

¹⁰ Menyhárhth Gáspár, *Nyílt szó az optk. receptiója ellen*, in *Jogtudományi Közlöny* 12 (1877) 1-3.

¹¹ Kecskés, *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*, Budapest 2004, 413-427

¹² Meszlényi Artúr, *A svájci polgári törvénykönyvről*, Budapest 1909, 404-415

károsultak. Azon hitelezőkre, akinek követelése későbbiek, mint az ajándékozás, ez a rendelkezés csak akkor vonatkozik, ha a megajándékozottra nézve a csalárd egyetértés bizonyítást nyert. (Schenkungsanfechtung).¹³

A fedezetelvonó ajándékozásokra vonatkozóan elég sok ítélet született, láthatóan ezek tették ki a fedezetelvonó ügyek többségét.¹⁴ Minthogy a fedezetelvonó ügyletek többsége ingyenes szerződés, vagyis ajándékozás vagy legalábbis ajándékozással vegyes szerződés, ezzel a rendelkezéssel a bíróságok az ügyek többségét gond nélkül meg tudták oldani, megfelelő védelmet nyújtva a hitelezőknek az adós fedezetelvonó törekvései ellen. Nem haszontalan a bírói gyakorlat által kialakított elveket legalább vázlatosan ismertetni.

A bírói gyakorlat szerint a megajándékozott az ajándékozáskor már fennállt tartozásokért felel. Azon hitelezőkre, akiknek követelése későbbiek, mint az ajándékozás, ezen jog csak akkor terjed ki, amennyiben a megajándékozottra nézve a csalárd egyetértés bizonyítást nyert. A megajándékozottól csak akkor lehetett visszakövetelni az ajándékot, ha az adós, az ajándékozó vagyontalan volt, vagyis a hitelező nem tudta igényét vele szemben érvényesíteni. Ennek tényét a hitelező volt köteles bizonyítani például a végrehajtás eredménytelenségének kimutatásával. A megajándékozott felelősségét megállapító jogszabály csak akkor nyerhetett alkalmazást, ha az ajándékozónak végrehajtás alá vonható vagyona nincs.¹⁵ Egy 1902-es ítélet szerint a hitelező sikeresen csak akkor érvényesítheti keresetét a megajándékozott ellen, ha bebizonyítja, hogy követelése az egyenes adóstól ennek vagyontalansága miatt behajtható nem volt.¹⁶ Bár főszabály szerint a hitelező volt köteles bizonyítani az ajándékozó fedezethiányát, ez a bizonyítási teher áthárult a megajándékozottra, ha az ajándékozónak a hitelező kijátszására irányuló szándékát ismerte.¹⁷

Ha a hitelező az ajándékozásról tudott és ehhez ő maga is kifejezetten a hozzájárulását

¹³ ABGB § 953: Unter eben dieser (952. §) Beschränkung können auch diejenigen Geschenke zurückgefordert werden, wodurch die zur Zeit der Schenkung schon vorhandenen Gläubiger verkürzt worden sind. Auf Gläubiger, deren Forderungen jünger sind, als die Schenkung, erstreckt sich dieses Recht nur dann, wenn der Beschenkte eines hinterlistigen Einverständnisses überwiesen werden kann.

¹⁴ Szladits K., *A magánjogi bírói gyakorlat 1901-1927*, Budapest 1928, 453.: „Az ausztriai polgári törvénykönyv 953. §-a megadja a jogot a hitelezőnek, hogy az adósa által tett vagyonelidegenítés érvényét keresettel megtámadhassa: amidőn t.i. az adós vagyont elajándékozta, s ez által hitelezőjétől a kielégítési alapot elvonja, mely esetben a hitelező követelheti a megajándékozottól, hogy követelésének kielégítését az ajándék tárgyát képező vagyonból töltsön. Ez a megtámadási jog megilleti a hitelezőt az ellen is, kire a megajándékozott az ajándék tárgyát képező vagyont a kielégítési alap elvonásával ingyenes vagy a vagyon értékével arányban nem álló visszteher mellett átruházta. (P. VIII. 67/1907. Magánjogi Döntvénytár II. 46.)”

¹⁵ Vavrik B.-Gyomai Zs., *Grill féle döntvénytár*. Magánjog II.2. Családjog és kötelmi jog II. Budapest 1906, 902.: 1895. márc. 30. G. 3. sz., Grill döntvénytár 1007.; Polgári jogesetlexikon, Budapest 1937, 16.: Kúria 3877/1913.; Kúria 4227/1930.

¹⁶ 1902. márc. 18. 3617/1901. sz. Grill döntvénytár 1010.

¹⁷ P VI. 3213/1914. Magánjogi Döntvénytár IX. 117.; Kúria 4227/1930. Polgári jogesetlexikon, Budapest 1937, 16. Cf. Mtj. 1240. § (2) bek.

adta, a bírói gyakorlat szerint az ajándékozást nem támadhatta meg. Egy 1898-as döntvény szerint például „minthogy a felebbezési bíróság ítéletében megállapított s meg nem támadott tényállás szerint, kiskoru Zs. I. és Ist. alperesek, a felperes adósaitól azt a házat, melyet ezek vettek, felperes beleegyezésével s kifejezett kívánságára kapták ajándékba, úgyszintén a megállapított tényállás szerint, felperes abba is beleegyezett, hogy a tőle kölcsön vett összeg egy része ennek az ajándékba adott háznak a kijavítására fordíttassék, ezzel pedig felperes jogilag azt fejezte ki, hogy az ajándékozó s a kölcsön adott összeg egy részének a ház kijavítására való fordítása az ő érdekét nem sérti s az ajándékba adott erre a vagyronra, mint kielégítési alapra igényt nem tart; minthogy a hitelező még csőd esetében is, tehát annál inkább csődön kívül adósának csakis oly ügyleteit támadhatja meg, mellyel adósától az ő akarata nélkül s az ő megkárosításával oly vagyron vonatik el, amelyre követelése keletkeztekor s ennek fennállása ideje alatt mint kielégítési alapra igényt tarthatott, - nincs törvényes alapja a felperes részéről előterjesztett annak a panasznak, hogy az ajándékozás az ő jogai kijátszására történt, a megajándékozott kiskorúak jogtalanul gazdagodtak, s hogy ekkép az ő keresete jogszabály megsértésével utasított el.¹⁸ Egy másik ítélet szerint „ha a nő férje által tett ajándékozást meg nem támadta, sőt az azon alapuló jogviszonyt továbbra is fenntartotta, azt kell következtetni, hogy a nő abba belenyugodott és annak hatályosságát magával szemben elismerte s így a nő jogutóda nincs jogosítva az ajándékozást megtámadni.”¹⁹

A negotium mixtum cum donatione képezte az ügyek egy jelentős hányadát. A bírói gyakorlat szerint a hitelező megtámadási joga az ajándékozással vegyes ügyletekre is kiterjed, de ilyen esetben csak az ajándékozási értéket vonhatja végrehajtás alá, vagyis azt a részt, amelyért ellenértéket nem adtak. Egy 1898-as döntvény szerint „oly esetben, midőn valamely vagyron átruházása részben ajándékozás, részben visszterhes: harmadik személyeknek az ajándékozásból az ajándékozott vagyron erejéig érvényesíthető követelésének meghatározhatása céljából megállapítandó, hogy a vonatkozó ügylet mily érték erejéig képez ajándékozást, mivel a megajándékozott ily esetben csak a számszerűen meghatározott ajándékozási érték erejéig tartozik felelősséggel az ajándékozó hitelezőinek.”²⁰ Egy 1902-es döntvény kimondta, hogy olyan átruházási ügylet, amelynél az átruházott tárgynak az értéke túlhaladja a szolgáltatott értéket, a jelentkező értékkülönbözöt erejéig rendszerint

¹⁸ 1898. nov. 15. I. G. 319. sz. Grill döntvénytár 1014.

¹⁹ 1900. máj. 16. 422. sz. Grill döntvénytár 1015.

²⁰ 1898. jun. 10. Kúria 140. sz. Grill döntvénytár 1017.

ajándékozást képez, és hogy „a megajándékozott egyéb fedezeti alap hiányában az ajándékozónak az ajándékozás idejében már fennállott tartozására nézve a hitelező irányában csak az ajándékozott érték erejéig felelős.”²¹ Egy másik ügyben az alsófokú bíróság megállapította, hogy az ingatlan valódi értéke 300 forint volt, de ezért csak 225 forintot fizettek, következésképpen „a mutatkozó 75 forint értéktöbblet az alperesre nézve ajándéknak tekintendő, melynek erejéig az ajándékozónak az ajándékozás idejében fennállott tartozásaiért, fennálló joggyakorlatunk szerint felelősséggel tartozik, és a végzéssel szemben az értéknek állítólag le nem lett számlálására vonatkozó kifogása figyelembe nem jöhet.” A Kúria az ítéletet helybenhagyta, mert „az alperes azzal sem védekezhetik sikerrel, miszerint az ingatlant jóhiszeműleg vette meg férjétől, minthogy a családi viszonyból kifolyólag az alperesnek férje vagyoni helyzetéről tudomással kellett bírnia és mert ekként helyesen határozott az alsófokú bíróság akkor, midőn az alperes részéről megvett ingatlan becsúje alapján ajándéknak minősítette azon 75 forintot, amivel a megvett ingatlan a szerződésben kitett vételárnál többet ért. (1891. szept. 1. 47.)”²²

A bírói gyakorlat szerint, ha a megajándékozott az ajándéktól elesett, a hitelezőknek csak kijátszási szándék fennállása esetén felel. A Kúria már 1884-ben így rendelkezett amikor kimondta, hogy „a megajándékozott, az ajándékozó kereseti joggal bíró hitelezőinek az ajándék tárgyán túl csak akkor felelős, ha ezeken a hitelezők kijátszása végett rosszhiszeműleg már túladott, ez azonban a perben nem is állíttatott.”²³ „A megajándékozott, az ajándékozó kereseti joggal bíró hitelezőinek az ajándék tárgyán túl csak akkor felelős, ha ezeken a hitelező kijátszása végett rosszhiszeműleg már túladott” – erősítette meg a bírói gyakorlat.²⁴

A bírói gyakorlat alapján úgy tűnik, hogy a megajándékozottnak egyfajta vagylagos felhatalmazottsága volt, ő döntötte el, hogy kifizeti az adósságot az adós helyett vagy végrehajtás céljára átengedi az egész ingatlant. Egy 1884-es ítélet szerint „a hitelező, kinek kijátszása céljából az adós saját ingatlanát elajándékozta, csak azt kérheti, hogy követelését az ajándékozott az ajándék értékéig megfizetni tartozzék; de nem azt, hogy egyenes adósának tartozása erejéig az ajándékozott az ő nevére írott ajándék tárgyát képező ingatlanra vezetendő végrehajtást tűrje.”²⁵

²¹ 1902. dec. 13. I. G. 367. sz. Grill döntvénytár 1029.

²² Márkus Dezső: *Felsőbíróságaink elvi jelentőségű határozatai*, Budapest 1896, I. kötet, 956. sz.

²³ Márkus Dezső: *Felsőbíróságaink elvi jelentőségű határozatai*, Budapest 1896, I. kötet, 958. sz.

²⁴ 1884. márc. 12. Kúria 6093/1883. sz. Grill döntvénytár 1018.

²⁵ 1885. febr. 16. Kúria 5557/1884. sz. Grill döntvénytár 1019.

Ugyanakkor a bírói gyakorlat hangsúlyozta, hogy a megajándékozott elsősorban az ajándék tárgyával felel, ha ez nincs meg, csak akkor kötelezhető az ajándék értékének megfizetésére. Egy ítélet szerint például „a felperesek kérelmének oly módon, hogy alperes az elajándékozott ingatlan bírói szakértői becsú útján megállapítandó értéke erejéig marasztaltassék a kereseti összeg fizetésére s az bármely vagyonából végrehajtás útján behajtható legyen, helyt adni nem lehetett, mert a kielégítési alapot az ajándékozott vagyon képezi és a felperesek abból annak értéke erejéig, és pedig végrehajtás útján nyerhetnek kielégítést, az tehát, hogy az ajándékozott vagyon mily értéket képvisel, a végrehajtás eredményétől függ. Ami az alperes személyi felelősségét illeti, az akkor áll elő, ha az alperes az elajándékozott ingatlant jelzálogilag úgy megterhelte, hogy annak a bírói közárverésen elért vételárából követelésére kielégítést nem, vagy csak részben nyerhet, avagy az ajándékozott vagyont a végrehajtás előtt vagy még a per megindítása előtt egészben vagy részben elidegenítette.”²⁶

A bírói gyakorlat a rokonok közti átruházások esetében felállította az ingyenesség vélelmét. „Jogsabály, hogy a szülők és a gyermek közti vagyónátruházás visszteher nélkülinek tekintendő, még azon esetben is, ha az átruházás adásvételi szerződésnek címzett okirattal történik, és az okiratban a vételár felvételét elismeri az átruházó”²⁷. Egy másik döntvény szerint „szülő és gyermekek, illetve vő közti szerződésre az ingyenesség vélelme áll.”²⁸ Az ingyenességet a bírói gyakorlat a közeli rokonok között kötött szerződések esetében is vélelmezte.²⁹ Ilyen ügyletek harmadik személyekkel szemben csak annyiban hatályosak, amennyiben ezeknek az ügyletkötéskor már fennálló vagyoni igényeit nem sértik.³⁰

A bírói gyakorlatban a francia Code civil 788. cikkével kifejezetten ellentétes volt az az alapelv, mely szerint „az adósnak az a jogcselekménye, mellyel a reá szálló örökséget visszautasította, a hitelezők által csődön kívül meg nem támadható.”³¹

A bírói gyakorlat az ajándékozás vagy az ajándékozási szerződéssel vegyes visszterhes ügylet fogalma alá nem vonható fedezetelvonások tekintetében elég ingadozó képet mutat. Egy döntvény például kimondta, hogy „nincs olyan tételes törvény, sőt nincs olyan törvénykezési gyakorlat sem, mely szerint a jogügyletek az azokban részt nem vevő hitelezők által csődön kívül más módon, mint bűnügyi eljárás, avagy az igényperben

²⁶ 1900. márc. 1. Kúria 526. sz. Grill döntvénytár 1023.

²⁷ P. I. 2428/1913 Magánjogi Döntvénytár VIII. 144.

²⁸ Kúria 4764/1917. Magánjogi Döntvénytár XII. 61.

²⁹ G. 9/1914. Magánjogi Döntvénytár IX.120.; Kúria 2922/1907. Magánjogi Döntvénytár II. 98.

³⁰ P. VI. 1303/1911. Magánjogi Döntvénytár VI.23.

³¹ P. V. 10999/1906. Magánjogi Döntvénytár II. 45. Szladits 281.

alkalmazható kifogás útján megtámadhatók volnának. A folyamatba tett ebben a perben tehát a felperes kérelméhez képest csak az bírálható meg s bírálható meg, vajjon megajándékozottnak tekintendő-e az alperes, és ha ajándékozás esete forog fenn, ebből folyólag tartozik-e a felperes követelését megfizetni, vagy ami kevesebb, túrni azt, hogy felperes követelése az ajándékozás tárgyából végrehajtás útján kielégíttessék.”³² Egy másik ítélet ezzel teljesen ellentétes véleményről tanúskodik. „A hitelező kijátszását célzó vagyonátruházás a hitelezővel szemben visszterhesség esetén is érvénytelen, ha a visszteher értékét nem a hitelező követelésére fordították.”³³ E két ellenkező ítélet is mutatja, hogy a kérdésben nem alakult ki egységes álláspont. A bírói gyakorlat elsősorban az ingyenes fedezetelvonást szankcionálta, ilyennek tekintette az ajándékozással vegyes ügyleteket éppen úgy, mint a rokonok közötti visszterhes szerződéseket. Az ebbe a körbe nem sorolható ellenérték fejében kötött ügyleteket csak később kezdte szankcionálni a bírói gyakorlat, ehhez azonban megkövetelte a hitelező kijátszására irányuló csalárd szándék bebizonyítását.³⁴

A bírói gyakorlatról egészében véve az a kép alakítható ki, amelyet a Ptk. tervezet első szövegének indokolása is tartalmaz. „Fennálló jogunk a gyakorlatilag legfontosabb esetben, akkor t. i., ha valaki vagyont elajándékozza, az által segít, hogy a hitelezőnek a megajándékozott ellen gazdagodása erejéig annyiban ad kereseti jogot, amennyiben a követelés az adóstól (ajándékozótól) be nem hajtható.” Bár ezt a „subsidiarius felelősséget” a tervezet elégtelennek ítélte „oly esetben, midőn az adós egész vagyonát ajándékozta el; mert a hitelezőt az adós fizetőképtelenségének megállapítása végett haszontalan költsékezésre és idővesztegetésre kényszeríti, holott az egész vagyon elidegenítéséből máris okszerűen következtethető s előrelátható, hogy az adóstól a követelés nem lesz behajtható”, a fennálló bírói gyakorlat mitsem változott. A Ptk. I. tervezete hiányosnak ítélte jogrendszerünket a tekintetben is, „midőn valaki nem ingyen, hanem visszterhes ügylet alapján ruházza át másra egész vagyonát”, mert „jelenlegi jogunk az ezen átruházás által sértett hitelezőknek, a csődbeli megtámadási jogon kívül, védelmet egyáltalán nem nyújt.”³⁵

Felsőbíróságaink jogszolgáltatása megmaradt az ausztriai ptk. 953. §-a alapján, annak ellenére, hogy annak hiányosságai Ausztriában már a 1880-as években nyilvánvalók voltak. A fedezetelvonásnak ugyanis számtalan megvalósítási módja képzelhető el, a

³² 1900. ápr. 19. I. G. 46. sz. Grill döntvénytár 1025.

³³ Rp. III. 6801/1916. Magánjogi Döntvénytár XI. 120.

³⁴ Szladits K., *A magánjogi bírói gyakorlat 1901-1927*, Budapest 1928, 447-457, 278-282.

³⁵ Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. Harmadik kötet. Kötelmi jog (I-VI. cím). Budapest 1902, 614.

Schenkungsanfechtung pedig ennek csak egyik módja. A hatékonyabb hitelezővédelmet Ausztriában az 1884-ben kihirdetett Anfechtungsgesetz segítségével valósították meg, amely azonban nálunk nem vált hatályossá. Bár az 1876-os VII. magyar jogászgyűlésen már felmerült a csődön kívüli megtámadási jognak az ausztriai Anfechtungsgesetzhez hasonló ötlete³⁶ és több törvényjavaslat is megfogalmazódott jogi írók tollából, ezekből szintén nem lett jogszabály.³⁷ A bírói gyakorlat inkább a szándékosság és ingyenesség vélelmének tágításával kísérletezett, és ezáltal az Anfechtungsgesetz-ben szabályozott magasabb fokú hitelezővédelem követelményéhez igazodó, de annál rugalmasabb joggyakorlatot sikerült kialakítania, de a kérdés átfogó, törvényi szabályozása elmaradt. Ez azonban nem felelt meg a kor igényeinek, hiszen világos, átlátható szabályozásra lett volna szükség, ahogyan ezt Németországban 1879-ben és Ausztriában 1884-ben megtették.

Az ausztriai polgári jognak ez a rendelkezése elsősorban azért nyert alkalmazást a magyar bírói gyakorlatban, mert a magyar polgári törvénykönyv kodifikációja késlekedett, a régebbi magyar magánjogi kézikönyvek (Huszty, Szegedy stb.) pedig általában nem szóltak az actio Pauliana szabályairól. A magyar Ptk. kodifikációs bizottsága inkább a német mintát részesítette volna előnyben.³⁸ Az ausztriai polgári törvénykönyv 953. §-ának hatása azonban olyan erősnek bizonyult, hogy a magyar polgári törvénykönyv 1900-as tervezete sem tudott e tekintetben hatást gyakorolni a bírói ítélkezésre, elsősorban azért, mert a tervezet a német BGB 419. §-ának szó szerinti fordítása volt, amelynek megoldását, nemcsak a magyar jogtudósok, hanem maguk a németek is erősen bírálták.³⁹ A BGB 419. §-a alapján ugyanis a

³⁶ Meszlényi Artúr, *A svájci polgári törvénykönyvről*, Budapest 1909, 404-415

³⁷ Biermann Mihály, *Az adósok jogcselekvényeinek megtámadásáról* in *Magyar Igazságügy* 3 (1876) 40-59.
Biermann Mihály, *Az adósok által hitelezők megkárosításáról véghezvitt, elidegenítések megtámadhatóságáról*, in *Magyar Igazságügy* 2 (1875) 88-107; Fodor Ármin, *A fizetésektelen adós jogcselekményeinek megtámadása a csődön kívül* (Magyar Jogászegyleti Értekezések XLV. kötet 4. füzet) Budapest 1889, 109-186

³⁸ Kobler Ferenc, *Tartozások átvállalása a magyar polgári törvénykönyv tervezetében*, Schwarz Gusztáv felszólalásával. (Magyar Jogászegyleti Értekezések XXI. kötet. 189. sz.) Budapest 1901.; Schwarz Gusztáv, *Tartozások átvállalása*. Budapest, 1904.; Halasi Béla, *Tartozások átvállalása*, in *Bíráló vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról*. III. füzet. Kötelmi jog első fele. Budapest 1914., Hexner Gyula, *Tartozások átvállalása*, in *Magánjogi Kodifikációnk* 4 (1902) 6.; Schuster Rudolf, *Tartozás átvállalása telekkönyvileg biztosított nyílt hitel esetében*, in *Jogtudományi Közlöny* 47 (1912) 384., Schwarz Gusztáv, *Újabb magánjogi fejtegetések*. Budapest, 1901, 86.; Schwarz Gusztáv, *Az adósságvállalás a német polgári törvénykönyvben*, in *Jogtudományi Közlöny* 33 (1898) 254, 270, 349, 367.; Schwarz Gusztáv, *A tartozásátvállalás a magyar polgári törvénykönyv tervezetében*, in *Jogtudományi Közlöny* 35 (1900) 367.; Schwarz Gusztáv, *A magánjogi törvénykönyvről*. Budapest, 1909, 111.;

³⁹ Schwarz Gusztáv, *Az adósságvállalás a német polgári törvénykönyvben*, in *Jogtudományi Közlöny* 33 (1898) 254, 270, 349, 367.; Schwarz Gusztáv, *A tartozásátvállalás a magyar polgári törvénykönyv tervezetében*, in *Jogtudományi Közlöny* 39 (1900) 367.; Schönwandt, *Die Haftung des Übernehmers nach § 419 BGB, eine Gefahr für die Rechts- und Verkehrssicherheit*, in *Deutsche Zeitschrift für Wirtschaftsrecht* (1926) 287

Ptk. első szövegének tervezete (1274. §), amelyet az Mtj. 1239. §-a is átvett, a megszerző felelősségét írta volna elő, amelyet a jogászi közvélemény a tervezet bírálata során túlzottnak tartott. A Ptk. tervezet indokolásában felhozott nyomós indokok ellenére a bírói gyakorlat nem vette át a BGB 419. §-án alapuló szabályozást, és így a magyar jogban előzmények nélkül való német minta bevezetésére tett kísérlet, legalábbis a fedezetelvonó ügyletek terén, kudarcot vallott.

Bár a hatályos Ptk., az 1959. évi IV. törvény 203. §-a szövegezésében inkább francia hatást mutat, az ausztriai polgári törvénykönyv 953. §-ának hatása annyiban megmaradt, hogy a Ptk. ingyenes jogügylet esetében a consilium fraudis bizonyítása nélkül ad lehetőséget a fedezetelvonó ügylet megtámadására. Ez a francia szövegben nem szerepel, ennyiben tehát az ausztriai ptk. 953. §-a hat tovább. Minthogy az ausztriai jog ilyen hosszú ideje meghatározza a magyar jogi gondolkozást, nem volt érdektelen részletesebben is bemutatni hogyan alakult a magyar bírói gyakorlat az ausztriai ptk. hatása alatt, 1861-től 1945-ig.

Az ABGB 953. §-ának a magyar jog történetére és a bírói gyakorlatra kifejtett befolyását elemezve azt kell kiemelnünk, hogy az ausztriai polgári törvénykönyv hazai bevezetésekor a jogocroi szimbóluma volt, amellyel szemben jelentős ellenállás bontakozott ki. Tartalma helyett inkább bevezetésének módja tette ellenszenvenné a magyarok szemében az ausztriai polgári törvénykönyvet. Ennek ellenére főként a kötelmi jogban a bírói joggyakorlat az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok kibocsátása után is az ausztriai ptk.-t követte. Ez azonban a XIX. század végén és a XX. század elején egyre kevésbé volt hasznos, mert ekkor már megmutatkoztak ennek a törvénykönyvnek a hiányosságai. Ezt a három résznovella elfogadása is tökéletesen bizonyítja. Így lett az ausztriai polgári törvénykönyv a jogocroi szimbólumából a hiányos és a kor gazdasági követelményeihez képest inadekvát jogi szabályozás jelképe.

Az ausztriai polgári törvénykönyv ennek ellenére jelentős befolyást gyakorolt a hazai jogfelfogásra, és e tanulmány ennek a kutatásához kívánt szerény adalékot nyújtani.